littera turca
Journal of Turkish Language and Literature
e-ISSN: 2149-892X
http://dergipark.ulakbim.gov.tr/littera

EKOELEŞTİRİ ÇERÇEVESİNDEN AHMET MUHİP DIRANAS'IN ESERLERİ

Works Of Ahmet Muhip Diranas's From The Framework Of Ecocritics

Murat TURNA[1]

[1]*Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbekan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, mturna@erbakan.edu.tr,* orcid.org/*0000-0002-1413-6246.*

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi
Geliş/Received: 17.11.2022
Kabul/Accepted: 16.01.2023

DOI:10.20322/littera.1206478

Anahtar Kelimeler
Ahmet Muhip Dıranas, ekoeleştiri, kuram.

ÖZ

Ekoeleştiri, ana hatlarıyla çevre-insan-edebiyat üçgeninde geliştirilmiş bir edebiyat kuramıdır. İlk olarak tabiat vurgusuyla dikkat çekse de esasen özünde farklı dinamikler yatar. Tüketim, bilinç, adil ve temiz bir hayat gibi kavram ve görüşler ekseninde şekillenen kuram, insanların çevre duyarlılığın artması için edebiyatı mühim bir kaynak ve vasıta olarak değerlendirir.

Tabiatı konu edinen yazı ve şiirleri ile Ahmet Muhip Dıranas, ekoleştiri çerçevesinden ele alınmaya değer, üretken ve bilhassa ormanlar konusunda özel bir hassasiyet sergilemiş bir sanatçıdır. Bu doğrultuda, külliyatının ekoeleştiri kuramıyla incelenmesi, Türk edebiyatındaki çevreci etiğin ve literatürün zenginleşmesine katkı sağlayacaktır.

Yapılan araştırma neticesinde Dıranas'ın şiirlerinde tabiatın çok yüksek temsil değeri olduğu sonucuna varılmıştır. O, tabiatı şiirlerinde sadece tem olarak kullanmaz. İmgelem boyutuyla da tabiattan yararlanır. Türk şiirinde tabiatın son derece yoğun ve işlevsel kullanıldığı bir şiir damarı oluşturmuştur. Düzyazıları ise ekoeleştirinin neredeyse bütün hatlarını yansıtır niteliktedir. Ormanların yitirilişinden sosyal adalete uzanan bir çizgide, ekoleştirinin gündemine aldığı pek çok konuyu işler. Çarpık kentleşme, köy kent arasındaki uçurum, iskân meselesi, toplumun tabiattan mahrumiyeti, çağın birtakım sorunları ele aldığı konulardır. Sanatçının bu yazıları kaleme aldığı yıllarda, yalnız yurtta değil, dünyada da henüz ekoeleştiri kuramının yerleşik bir yapı arz etmediği dikkate alındığında, Dıranas'ın yazdıklarının çevre bilinci, çevre etiği, çevre felsefesi oluşturup geliştirmede önemli bir yer tuttuğu ileri sürülebilir.

Keywords
Ahmet Muhip Dıranas, ecocriticism, theory.

ABSTRACT

Ecocriticism is a literary theory developed mainly in the environment-human-literature triangle. Although it first attracts attention with its emphasis on nature, essentially different dynamics lie in its essence. The theory, which is shaped on the axis of concepts and views such as consumption, consciousness, a fair and clean life, evaluates literature as an important source and tool to increase people's sensitivity.

Ahmet Muhip Dıranas, with his writings and poems dealing with nature, is a productive artist who deserves to be addressed within the framework of ecocriticism, and has shown a special sensitivity about our forests. In this direction, examining his corpus with the theory of ecocriticism will contribute to the enrichment of environmental ethics and literature in Turkish literature.

As a result of the research, it has been concluded that nature has a very high representation value in the poems of Dıranas. He does not only use nature as a theme in his poems. It also benefits from nature with its imagination dimension. In Turkish poetry, it has created a poetic vein in which nature is used extremely intensively and functionally. His prose, on the other hand, reflects almost all the lines of ecocriticism. It deals with many issues that ecocriticism puts on its agenda, in a line ranging from the loss of forests to social justice. Unplanned urbanization, the gap between the village and the city, the issue of housing, the deprivation of nature of the society, some of the problems of the age are the subjects that he deals with. Considering that the theory of ecocriticism did not yet have an established structure, not only in the country but also in the world, it can be argued that Dıranas's writings had an important place in creating and developing environmental awareness, environmental ethics and environmental philosophy.

Atıf/Citation: Turna, M. (2023), "Ekoeleştiri Çerçevesinden Ahmet Muhip Dıranas'ın Eserleri", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 9/1, 193-213.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Murat TURNA, mturna@erbakan.edu.tr

GİRİŞ

Ekoeleştiri, Türk edebiyatında gittikçe ilgi çeken bir kuramdır. Kronolojik bir dizimle bakıldığında, kuram çerçevesinde yapılan yayınlarda gözle görülür artış olduğu tespit edilir. Bizde hemen hemen son yirmi yılda artan bu dikkatin, esasen Batı'daki sanayi devrimine dayanan bir geçmişi vardır ve kuramın temeli olan ekoloji kavramı, yaklaşık 250 yıllık bir kapitalizm sürecinin sonunda doğar.

Çevreye yönelik ilgi, bilinç ve özen, 1960 sonrasında sanat sahasında da boy gösterir. Biyosfer, ekolojik rejim, ekosofi, kuir (queer) ekoeleştiri, biyobölgeselcilik, hayvan çalışmaları, ekofeminizm, posthümanizm, biyo-estetik, ekomarksizim, eko-fütürizim gibi ekoloji-ekoeleştiri etrafında gelişen birtakım kavramlarla sosyal hayat ve edebî ürünler yorumlanır.

Türk edebiyatında tabiat temalı yazı ve şiirleriyle öne çıkan Ahmet Muhip Dıranas, ekoleştirel yaklaşım için elverişli bir sanatçıdır. Ekoeleştiri her ne kadar son dönemin popüler kuramı olsa da kaleme aldıkları ile çevreci literatürü genişleten ve çevre etiğine bağlılığını gösteren Dıranas'ın, Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatının henüz erken dönemlerinde çevre konusuna uyanmış bir dikkati olduğu görülmektedir. Bu konudaki temel görüşünün ve algılayışının kavranması için ekoeleştirinin mahiyeti hakkında bilgi sahibi olmak yarar sağlayacaktır.

1. Ekoeleştiri Üzerine

Ekoeleştiri, dünyadaki yaşam koşullarına artan duyarlılık ve bu doğrultuda gelişen entelektüel bilinçten doğan bir edebiyat teorisidir. Ekolojiyle edebiyatın birleşiminden meydana gelir. Çoklu disiplin olması nedeniyle iki farklı alanın çalışma prensiplerini içerir.

Ekoloji bu teorinin asıl zemini olarak görülebilir. Kavramsal kökenleri ve dinamikleri itibarıyla ekoloji başlı başına ilgi odağıdır. Özünde adalet kavramı; politik, kültürel ve ekonomik dinamikler bulunan bir zihnî açılımdır. Ekolojinin sloganist bir yeşilcilikten ibaret olmadığını anlamak için özünde yatanlar kavranmalıdır.

İlk çağlardan itibaren yaşam ihtiyaçları arttıkça, insanın çevre ile olan münasebeti de değişmiştir. Tekniğin ilerlemesi ile tabiata tahakküm eden insan, doğal koşulları değiştirmiştir. Tabiata hükmediş, zamanla tahribat boyutunu almıştır. Çevre koşullarının kötüleşmesi farklı sorunları doğurmuştur. Nüfusun doyurulamaması, göç, sosyal problemler büyük bir adaletsizlik sarmalı meydana getirir. Sermaye birikimini yegâne amaç edinen yaklaşım, bu sarmalı içinden çıkılmaz hâle getirir. Kontrolsüz endüstrileşmenin önünü açarak, başka dertleri de işin içine katar. Nihayetinde gelen kategorizasyon, ötekileştirme, yabancılaşma son asırların evrensel sorunları olur. Böylece çevre koşullarının değişimi ile başlayan fakat bambaşka meselelerin de dâhil olduğu bir problemler yumağı söz konusudur.

Konunun uzmanlarından olan Murray Bookkchin'e (2017: 113) göre, ekoloji meselesi çok köklü, derin ve karmaşık bir yapı arz eder. "*Cins ve yaş ayrımcılığı, etnik baskı, 'enerji bunalımı', şirketlerin gücü, geleneksel tıp, bürokratik manipülasyon, zorunlu askerlik, militarizm, kentlerin çöküşü ya da politik merkeziyetçilik; bunların hiçbiri ekoloji konusundan koparılamaz*."

Ekolojik buhranın altında hiyerarşinin ve tahakkümün yattığı düşünülür. 19. yüzyılda endüstrileşmeyi önemseyen bazı devletler, nüfusu bunun için uygun bir enstrüman görmüş ve nüfus artışını desteklemiştir. Fabrikaların işçiyle dolması ve ücretlerin düşmesi için nüfus teşvik edilmiştir. Aynı ülkeler bugün, nüfus artışının ekolojik tehdit olduğunu belirtmekte, sanayileşmeye yeni başlayacak olan ülkeler için bunu aleyhte politik bir kart olarak kullanmaktadır. Bookchin (2017: 58-59), bu örnekten de anlaşılacağı üzere, ilk bakışta ekolojik gibi görünen konularda, sinsi bir adaletsizliğin, egemen siyasi hiyerarşinin yattığını dile getirir.

Ekoloji sadece tabiatı yaşatma fikrinden ibaret değildir. Çevre kirliliğini önleme ya da tarım arazilerini koruma kaygılarının ötesine geçer. İnsanın özüne sadık yaşaması, sağlıklı ve haysiyetli bir toplum inşası, bireysel sınırların düzgün biçimde çizilmesiyle insan ve tabiat ilişkisinin makul bir seyirde devamı gibi temel görüşlere dayanır. Görünüşte yaban hayatını kollamak, radyoaktif kirlilikten kaçınmak, egzoz dumanından uzaklaşmak gibi algılansa da ekoloji; insana insan, toprağa da toprak gözüyle bakmak meselesidir. Trafiğin, ormansızlaşmanın, nükleer risklerin altında, insanlığın asırlık sorunları yatar. Hükmetmek arzusu, sermaye birikimine önem vermek; sorunların çıkış nedenleridir. Bunlara, tabiatın ne olursa olsun süregiden bir akışı olduğuna ve bu sürekliliğin bozulamayacağına dayanan yanlış kanaat de eklenmelidir. Bu hatalı kanaatle onu tahrip etmek, insanlığın sorunlarını her gün derinleştirmektedir. Denetimsiz endüstrileşme, vahşi zirai yöntemler bu yaraların kabuk bile bağlamasına mâni olur.

Ekoloji, insan-tabiat dengesinde yapılanma ve strateji ister. Kimlik ve amaç gibi önemli hususlar söz konusudur. Bunları düşünmeyenler içinse ekoloji sadece yeşili savunmaktır. Bookchin (2017: 106), yüzeysel çevrecilikle gerçek ekolojinin karıştırılmaması için şu ikazda bulunur:

> "*Ekoloji artık pek moda, pek revaçta oldu ve bu cıvık popülerlik sayesinde yeni bir çevrecilik hevesi doğdu. Hiyerarşi ve tahakküme hiç olmazsa karşı çıkış vaadini taşıyan bir görüş ve hareketin içinden mevcut kurumları, toplumsal ilişkileri, teknoloji ve değerleri değiştirmek yerine, onlara biraz çeki düzen vermeyi esas alan bir tür çevrecilik doğdu. 'Çevrecilik' sözünü ekolojiye özellikle de toplumsal ekolojiye karşıt olarak kullanıyorum. Toplumsal ekoloji, bana göre, insanlığın doğa üzerindeki tahakkümünü yok etmek için insanın insan üzerindeki tahakkümünü ortadan kaldırmayı hedeflerken, çevrecilik doğayı yalnızca edilgin bir yaşam ortamı, insanın kullanımına, bu kullanımın ne olduğuna bakılmaksızın 'hizmet edebilecek' bir dışsal nesneler ve güçler yığını olarak gören 'araççı' ya da teknik eğilimi yansıtmaktadır. Çevrecilik aslında çevre mühendisliğinden başka bir şey değildir. Mevcut toplumun temel kavramlarını, özellikle de insanın doğaya hükmetme düşüncesini sorgulamaz. Aksine, tahakkümün yol açtığı hasarı azaltacak teknikler geliştirerek bu tahakkümü kolaylaştırmayı amaçlar*."

60'ların sonunda yazdığı makalelerden aldığımız bu cümleleriyle Bookchin'in, ekoloji konusunu geniş bir zemine yaydığı anlaşılmaktadır. Ekoloji kavramı, doğduğu topraklarda adaletle, politikayla, ekonomik ve kültürel bir paradigmayla ilgili kılınmıştır. Onun bir sözcük olarak ilk kez 19. yüzyıl sonlarında telaffuz edilişinden sonra, semantik açıdan genişlik kazandığı aşikârdır.

Meselenin kapsamına odaklanan T. J. Demos da (2022:49) ekolojinin hayatın diğer şubeleri ile olan bağlarını düşünmek gerektiğini ifade eder. "*Ekolojik adalet politikası, tüm coğrafi sınırların üstündedir; ekonomik eşitsizliğin yaygınlığı, bu türden genel coğrafi tanımları çoktan anlamsızlaştırmıştır.*"

Demos (2022: 31), söylediklerine bir örnek olarak Agnes Denes'i gösterir. Bu kişi, Dünya Ticaret Merkezi'nin inşa edilmesi için yapılan kazıdan çıkan toprağın yığıldığı iki dönümlük alana buğday eker. Devasa gökdelenlerin arasında tarım yapar. Tarladan 450 kilogram buğday alır. Bu da maddi değer olarak 158 dolardır. Oysa üstünde uğraştığı arazinin ederi 4,5 milyar dolardır. Demos, buradaki çarpıklık ve çatışmanın, tabiatla sanayi kültürü arasındaki uzlaşmazlıktan kaynaklandığına kanidir. Açıkça görüldüğü üzere, kentler, mimari, kapitalizm, tarım, çevre koşulları ve daha bir sürü başka unsur ister istemez ekoloji kavramının içine girmektedir.

Ekoeleştiri söz konusu olduğunda, referans isimlerden biri olan Greg Garrard (2016: 16), ekoeleştirinin somut ve girift yapısı olduğunu kaydeder. Onun bilhassa politik ve ideolojik gelişmelerle ilişkili olduğunu şöyle anlatır:

"*Dolayısıyla feminizm ve Marksizmle kıyaslanmasından da anlaşılacağı üzere, ekoeleştiri açıkça politik bir incelemedir. Ekoeleştiri kültürel incelemelerini genellikle belirgin bir 'çevreci' ahlaki ve siyasi gündeme bağlar; bu açıdan felsefede ve siyaset kuramında yaşanan çevre odaklı gelişmelerle yakından ilişkilidir*."

Böyle bir fikrî zemin üstünde gelişen ekoeleştiri kuramı esasen kuru bir "yeşilseverlik" değildir. Cinsiyetçilik, savaş, endüstri, kapitalizm, ırkçılık karşıtlığı çağdaş ekoeleştirinin hareket noktalarıdır. Sınıf farklılığı, baskılanma, güç uygulama, iktidar ilişkileri etrafında temellenir. Ekoeleştiri, yaşamı ve sanatı problemleri çerçevesinden, adalet merkezli çıkışlarıyla ele alan yeni bir görüş ya da yorumlama biçimi olarak düşünülebilir. Türkiye'de, kuramın en önemli temsilcisi olan Serpil Opperman (2012: 25-26), onun iklim biliminden fiziğe, kimyadan edebiyat çalışmalarına dek geniş bir alana hitap ettiğini kaydeder ve disiplinlerarası yönüne dair şunları dile getirir:

> "*…ekoeleştiri artık edebiyat, kültür ve toplumbilim kuramlarını geniş bir yelpazede kullanan çok sesli bir araştırma alanına sahiptir. Disiplinlerarası bir alan olarak da biyoloji, iklim bilimi, jeoloji, ekoloji, fizik, sosyal ekoloji, eko-psikoloji, çevre etiği ve çevre felsefeleri gibi birçok ilgili bilim dalının verilerini etkili biçimde kullanmaktadır. Bu anlamda ekoeleştirinin genel yapılanmasının oldukça heterojen olduğu söylenebilir.*
>
> *Ekoeleştiri yalnızca edebiyat eserlerinde doğanın nasıl yansıtıldığını incelemez, doğaya yüklenen simgesel anlamları, bu anlamların oluşturduğu düşünce kalıplarını, nehirlerin, denizlerin, toprak bitki ve hayvan türlerinin insan kültürlerini nasıl şekillendirdiğini, dilin nasıl kullanıldığını, çevre sorunlarına nasıl yaklaşıldığını, metin içindeki değer yargılarını ve benlik kavramlarını da mercek altına alır… Ekoeleştiri aslında gezegenimize değer veren küresel bir sosyal dönüşüm yaratılmasını amaçlamaktadır. Bu açıdan, insan kültürlerinin fiziksel çevreyle olan bağlantısı, çevrenin kültürleri*

> *nasıl yapılandırdığı ve insan kültürlerinin fiziksel çevreyi nasıl dönüşüme uğrattığı da ekoeleştirinin ilgi alanındadır.*"

Opperman, ekoeleştiri yoluyla insan merkezli bir bakış açısının yerine daha evrensel ve kuşatıcı bir bakış açısının konmaya çalışıldığını kaydeder. Tabiata insan odaklı bakmanın sıhhatsizliğinden dem vurur. İnsanın da içinde olduğu bir kâinat sistemine duyarlılıkla yaklaşılmalıdır. Ekoeleştirmenlere göre, üretim ve tüketim bandında dengeyi bozan insanoğludur. Üretirken doğayı tahrip eden insanlık, varlığı salt nesne derekesine düşürmüştür.

İnsanın ormanı, akarsuyu meta gibi görmesi, meselenin kökenidir. Tüm çevrenin üretim mekânı ve pazar gibi algılanması neticesinde şehirler, köyler, denizler, zeytinlikler anlamını kaybetmeye başlamıştır. Nihayetinde büyük bir değersizleşme yaşanır. Kısacası, tabiata insan odaklı bakışın, belirtilen gerekçelerden dolayı sakıncaları olduğu öne sürülür.

Burada devreye giren ekoeleştiri, anormallikten normalleşmeye yönelmeyi hedefler. Sıhhatsiz perspektifi tashih veya tadil eden yanıyla günümüzün sorunlarına dair bir bilinç ve söylem gelişmesi için uğraşır. Kuramın, bir sosyal sorumluluk fikri içerdiği açıktır. Bilinç ve söylem geliştirmek, sorunların çözümüne katkı sağlamak anlamına gelir. Böylece ekoeleştiri yardımıyla insan kendini, meselelerini yapıcı biçimde tahlil edebilecektir.

Edebiyat, uzun zamanlar boyunca ideolojilerin, fikir hareketlerinin taşıyıcısı olmuştur. Bilinç oluşturmada ve bilinci keskinleştirmede işlevseldir. İnsanın kimlik, amaç, çevre ilişkileri konularında etkili bir perspektif kazanmasında edebiyatın rolü büyüktür. Bunu önemseyen ekoeleştirmenler düşündüren, sorgulayan, tenkit eden, onaran bir kuram olarak gördükleri bu vasıtayla teorinin dışına çıkarak ahlaki bir vizyon ve bilgelik edinileceğini de ileri sürerler. Bu da kuramın pratik faydaları olduğuna dair kuvvetli bir kanaat uyandırır.

Çağdaş insanın hayatı, çağının problemleriyle şekillenmektedir. İnsan, yaşadığı günün problemlerinden azade değildir. Bir sanatçının veya onun eserlerini inceleyen bir akademisyenin bu sorunlarla karşı karşıya olmadığını söylemek, isabetli olmayacaktır. Bugün artık Hindistan'dan kutuplara, Pasifik'ten Çad'a her coğrafyadaki herkes ekolojik sorunlarla yüzleşmektedir.

Su yetersizliği, okyanuslardaki kirlilik, hava kalitesindeki düşüş, radyoaktiviteye maruz kalmak, gıdaya erişimde yaşanan sıkıntılar, yaşam temelli hakları kullanmada görülen sosyal adaletsizlik vb. problemler belli bir bölgeye ya da ülkeye has sorunlar olmaktan çoktan çıkmıştır. Bir yılda, 22 milyon ton civarında sanayi atığı denizlere bırakılmaktadır ve bu miktar her yıl artmaktadır. Bu tip tehlikeli atıkların imhası, özel işlem gerektirir. Güvenli ayrıştırmayla imha maliyetinin ton başına 1800 euro olduğu bildirilmektedir (Kışlalıoğlu vd. 2020: 158). Bu maliyeti karşılamayıp atıkları başıboş denizlere bırakmak, çoğu kez bazılarına masrafsız ve kolay bir çözüm görünse de esasen insanlık adına maliyeti çok daha yüksek bir noktaya çıkartmaktadır. Dev şirketler, tröstler, onların iktidarla ilişkileri, legal olmayan birtakım yollar bu sakıncalı atıkların okyanuslara ulaşmasının sebepleridir. Kamuoyunun bu konularda bilinç edinmesinde yalnızca sanatçıların ya da akademisyenlerin değil,

ayrım yapılmaksızın her insanın çaba sarfetmesi gerekir. Bununla beraber bir sanatçıya ya da akademisyene herkesten daha özel bir rol düşer.

Ekoloji meselesinde kaynakların talanı kadar bilinçsizlik, vurdumduymazlık da önemlidir. Biz bugün ekolojik meselelerin geçmişten miras kaldığını farklı yollardan öğrenmekteyiz. Tıpkı bilim gibi sanat-edebiyat da bu yollardan biridir. Üstelik edebiyat bir öğrenme havzası olarak oldukça cezbedici ve verimlidir. Öğretme yöntemi de diğerlerinden belki daha çarpıcıdır.

Coğrafya, arkeoloji ve botanik 12 bin yıl evvel Türkiye'nin yüzde yetmiş beşinin orman olduğu tahmininde bulunmaktadır. O vakitler bitki örtüsü de bugünkünden çok farklı idi. Oysa bunu öğrenmek için laboratuvarlara gerek olmadığını, Hitit eserlerinden de tespit etmek mümkündür. Sanat, hayattan esinlenir. Ünlü Hitit geyiği, flamingo ağızlı testiler, sıkça görülen Hitit aslanı ve muhtelif kabartmalar bir zamanlar Anadolu'da savan-orman karışımı bir habitatın var olduğuna işaret eder. Asur kitabeleri M.Ö. 9. yüzyılda Van civarında "saz kadar sık ormanlar" bulunduğunu yazar (Kışlalıoğlu vd. 2020: 185-186).

Meşhur Gılgamış Destanı, binlerce yıl öncesinin Sümer toplumunda dahi insanların tabiata zarar verdiklerini kaydeder. Uruk şehrindeki endüstrileşme gayreti, kereste temini için sedir ormanlarının yok edilişi ve Elam coğrafyası hakkında bilgi veren donelere edebî metinlerle ulaşıldığının altı kalın konturlarla çizilmelidir (Sarıkaya, 2012: 114-115).

Buradan yola çıkarak kolektif bilince ulaşmada ekolojik konuların işlenmesinin, bunların tasnif ve tahlilinin sanatçıya ve akademisyene ne türlü vazifeler yüklediği kolaylıkla öngörülebilir. Bu hususta daha fazla ayrıntıya girmeyi lüzumlu görmüyoruz. Ayrıca ana hatları ortaya konduktan sonra, ekoloji konusunun teknik ayrıntılarını inceden inceye işlemenin makalenin tematik ilerleyişine daha çok fayda sağlamayacağı kanaatindeyiz. Sığ ekoloji, üç ekoloji, kuir eleştiri, biyosemitik vs. gibi konuyu gereğinden çok derinleştirerek makalenin eksenini değiştirebilecek tafsilatın, ele alınan asıl konuya yük getirebileceği kaygısını taşıdığımızdan, dile getirilen izahlarla yetiniyoruz.

2. Ahmet Muhip Dıranas'ın Eserlerine Ekoeleştirel Bakış

Ahmet Muhip Dıranas hem şiir hem de düzyazı sahasında kalem oynatmıştır; ancak şairliği ön planda olduğundan, öncelikle şiirlerine eğilmek isabetli olacaktır. Sanatçının tüm şiirleri, sağlığında iken bir araya getirilmiş ve tek kitap hâlinde yayımlanmıştır.

2.1. Şiirleri

Dıranas'ın şiirlerinde tabiat, yoğun biçimde yer alır ve bu hemen fark edilebilecek bir özelliktir. Üç şiiri hariç, diğer tüm şiirlerinde tabiat imge, tema ya da fon olarak kendisini gösterir. "Atlıkarınca", "Aynalar", "Testi" şiirlerinde doğrudan tabiata yönelmeyen şairin, geriye kalan yüz altı şiirinin tamamında, tabiattan alınan imgeler bulunur veya tabiat, işlenen konunun kendisidir. Bu durum, tabiatın onun şiirlerinde ne kadar geniş bir yer tuttuğunun ilk kanıtıdır.

Şairin temalarını inceleyerek, yüzdelik oranlara döken Oktay Yivli (2005: 274), sanatçının doğrudan doğayı ve doğa sevgisini işlediği yirmi bir şiir olduğunu, bunun da tüm şiirlerine nispetle yaklaşık beşte birlik kısma denk geldiğini bildirir.

Konuyu daha anlaşılır kılmak ve bu konu özelinde, Dıranas ile başka şairler arasında bir kıyaslama yapabilmek için onun şiirlerinde tabiata dair olan kelimeleri tespit etmeye çalıştık. Öncelikle yinelemek isteriz ki tabiat, imgelem ya da tematik boyutuyla yüz dokuz şiirden yüz altısında yer alır. Böylesi bir oran yalnızca şair açısından değil, Türk şiirinin geneli düşünüldüğünde dahi yüksek bir orandır. Şiirlerinin tamamını taradığımızda ise onun altı yüz yirmi üç kelime ile tabiatı söz konusu ettiğini belirledik.[1] Şiirin, düzyazıya nispetle çok konsantre bir form olduğu hatırlanır ve Tanpınar-Dıranas ekolündeki şairlerin kelime tasarrufuna verdiği önem bilinirse, bu rakamın dikkat çekebileceği düşünülebilir. Kelime kadrosunun tamamı göz önüne getirildiğinde, altı yüz yirmi üç kelimenin hatırı sayılır bir yekûn tuttuğu anlaşılabilir; zira Dıranas hem çoğu şaire göre az sayıda şiir yazmıştır hem de şiirleri göreceli olarak diğer şairlerin kaleme aldıklarından kısadır. O, çok uzun mısralarla yazmaz. Genellikle tek sayfada sonlanan şiirler kaleme almıştır. Dolayısıyla bu rakamın nicel yönüyle kayda değer bir frekans olduğu ileri sürülebilir.

Dıranas'ın şiirlerinde, tabiat çevresinde imgelemi, temayı veya fonu teşkil eden; bunun dışında ekoeleştiri kapsamında söz konusu edilmesi gereken kelimeler şunlardır:

Ağaç, Ağrı (Dağı), akasya, akıntı, akşam, Anadolu, asma, at , ateş, ay, ay ışığı, bağ, bahar, bahçe, balık, batı, başak, bit, bitki, Boğaz, bozkır, böcek, buğday, buhar, bulut, bülbül, ceylan, çay, çınar, çiçek, çiğ, çimen, çoban, çöp, dağ, dal, damla, deniz, dere, doğa, doruk, duman, dünya, elma, engerek, evren, Eylül, fare, fecir, fırtına, fidan, geyik, gece, gonca gül, gök (gökyüzü), gölge, gül, gün, gün ışığı, gündüz, güneş, güvercin, güz, hasat, hava, hayvan, ıhlamur, ışık, ıtır, iklim, ilkbahar, insan, İstanbul, kanat, kamış, kar, karanfil, karanlık, karga, karınca, kartal, kedi, kelebek, kertenkele, kır, kış, kıyı, koy, koyun, köy, kum, kurt (kurt sürüsü), kuş (kuş sürüsü), küheylan, lale, lavanta çiçeği, mağara, mamut, manzara, mavi, Mayıs, meltem, menekşe, mevsim meyve, nehir, nergis, Nisan, oba, orman, otlar, ova, örümcek, pınar, pire, renk, rüzgar, sabah, saman, samur, sarmaşık, seher, selvi, ses, step, su, şafak, tarla, taş, tırtıl, tohum, toprak, toz, tüy, uçurum, ufuk, umman, vadi, yaban domuzu, yağmur, yakamoz, yaprak, yasemin, yaz, yel, yele, yemiş, yer, yılan, yıldız, yokuş, zambak.

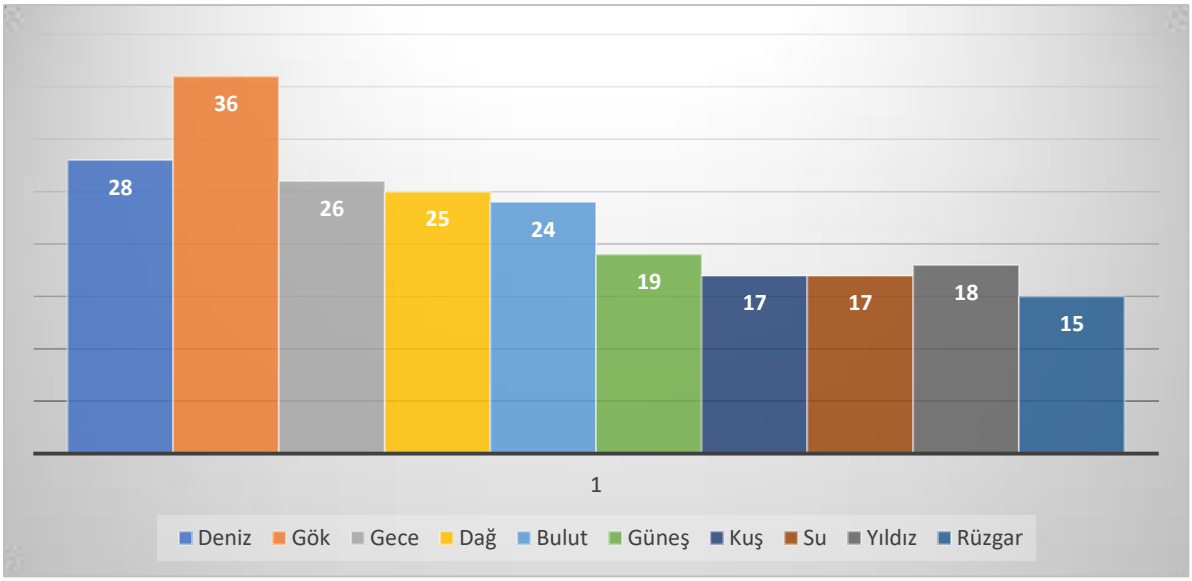
Tespit edebildiklerimizin yanı sıra, bazen muhtelif kelimelerin farklı biçimlerde kullanıldığını da eklemek gerekir. Mesela "akasya", "mor akasya" olarak geçer. "Su" kelimesi "köpüren su" şeklinde kullanılır. "Siyah güneş", "siyah meyve" tarzında, şairin imgeleminin tayin ettiği değişik ifade biçimleri de mevcuttur. Bunlar da ilave

[1] Bu tespiti yaparken şöyle bir usul takip ettik: Sözgelimi "yıldız" kelimesi bir şiirin içinde kaç kez geçerse geçsin, onu bir kez saydık. Başka bir şiirde aynı kelime yeniden geçiyorsa, onu ilkinin üstüne saymayı sürdürdük; yani ister şiir başlığında isterse mısra içinde olsun, tabiata yönelik kelimeler herhangi bir şiirde tespit edildiğinde, onu ilgili şiir bazında sadece bir sefer kaydettik. Her farklı şiirde geçen "yıldız"ı, sayısal değer olarak bir öncekinin üstüne yazdık. Böyle yapmamızın maksadı, aynı şiirdeki yinelemeleri değil, şiirlerinin genelindeki kelime kadrosunu önemsememizdi. Sanatçının kaç değişik kelime ile tabiattan bahsettiğini, tabiatı hangi imgelerle şiirine dâhil ettiği belirlemek istedik. Tekrarları değil çeşitliliği ortaya koymak için bu yöntemi izledik.

littera turca
Journal of Turkish Language and Literature
e-ISSN: 2149-892X
http://dergipark.ulakbim.gov.tr/littera

edildiğinde, daha geniş bir çerçeve meydana gelir. Yukarıda zikredilenler, Dıranas'ın şiirlerinde tabiat ekseninde belirlenen ana kelime kadrosudur. Şiirlerinde, tabiat etrafında en fazla kullanılan on kelime, frekansları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. *Dıranas'ın Şiirlerinde Tabiat Ekseninde En Sık Geçen On Kelime*

Sanatçının şiirlerinde tabii unsurlar, en çok sevgiliyi tasvir, geçmiş zamanı anmak, aşktan söz etmek, çeşitli duyguları dile getirmek gibi amaçlarla kullanılır. Dıranas'ın şiirine çevreci bir yaklaşımla eğilen bir çalışmada, onun bu unsurları kullanırken derin ekoloji ve eko-psikoloji ile yakınlık tesis ettiğinden bahsedilir (Ayaz, 2012: 428). Bu görüşü teyit eden bir makalede ise tabiata dair unsurların semantiği söz konusu edilerek; ağaç, bahçe, yemiş gibi imgelerin zamanı, dünyayı, tadılmamış zevkleri özetle psikolojiyi, zihinde yatan fikirleri yansıttığı üstünde durulur (Hazer, 2014: 8). Yine muhtelif araştırmalarda Dıranas'ta tabiatın müstakil bir değer olarak işlendiği, kozmik anlamların dışında, bir de ruh hâlini aksettirdiği vurgulanır (Durukoğlu 2017, Karaca, 2020).

Tabiat, Dıranas için saflık, zarafet, güzelliktir. Bu yüzden en çok, sevdiklerinden bahsederken tabiata yönelir. Onun imgeleminde tabiat arzu edilen, çekici, hoş tarafları ile sevilenin vasfedilmesine yarar. Sevilen kişi, tabiata dair sıfatlarla anılır ve övülür. Kaplan'ın (2004: 93) görüşüyle, tabiat âdeta aşkı masallaştırır. Bu tarz şiirlerine verilecek en uygun örnek "Serenad"tır:

"Yeşil pencerenden bir gül at bana,
Işıklarla dolsun kalbimin içi.
Geldim işte mevsim gibi kapına
Gözlerimde bulut, saçlarımda çiğ.

Açılan bir gülsün sen yaprak yaprak,
Ben aşkımla bahar getirdim sana;
Tozlu yollarından geçtiğim uzak
İklimden şarkılar getirdim sana.

Şeffaf damlalarla titreyen, ağır

Koncanın altında bükülmüş her sak.

Seninçin dallardan süzülen ıtır,

Seninçin karanfil, yasemin, zambak…

Bir kuş sesi gelir dudaklarından;

Gözlerin, gönlümde açan nergisler.

Düşen öpüşlerdir dudaklarından

Mor akasyalarda ürperen seher.

Pencerenden bir gül attığın zaman

Işıkla dolacak kalbimin için.

Geçiyorum mevsim gibi kapından

Gözlerimde bulut, saçlarımda çiğ." (Dıranas, 2001: 19)

Bazen sevgili ile tabiat birleşir ve Dıranas'ın vazgeçemediği bu iki kavram bir tek duygunun içinde erir. "Sen ve Gökyüzü" şiirinde geçen, "Bir güzelim sensin, bir de gökyüzü / Gerisi denizler ötesi, hepsi." mısraları, sevgili ile tabiatın şairin zihninde nasıl bütünleştiğine örnektir (Dıranas, 2001: 70).

"Denizi Özleyen Çocuklar"da, aynı durumu, çocuklar ve tabiat ekseninde müşahede ederiz. Bu tip şiirlerinin dışında, konusunu tabiatın oluşturdukları da bulunur. "Serçeler", "Şehrin Üstünden Geçen Bulutlar", "Bulutlar", "Ve Bulutlar", "Dağlara", "Ağrı", "Güven", "Gökyüzü", "Maşar Dağı", "Akar Çeşme", "İki Yalnız Ağaç", "Ben Bir Yıldızım", "Çağrı" doğrudan tabiat teminin işlendiği şiirleridir. Bunlarda varlık, kozmik âlem, tabiatın içinde kendini arayış, tabiatla bütünleşme gibi fikirler ya da duygular yer alır.

Tabiat, onun nezdinde, yaşanılan olumsuzluklardan sıyrılmak için bir kaçış yolu ya da sığınılacak güvenli bir limandır. Kendini bulduğu yerdir.

Cumhuriyet sonrası Türk şiirinde şehirle tabiatın birbiri ile çatışması ve şairlerin problematiğinde iki kutup başı oluşturmaları sıkça rastlanan bir husustur. Dıranas'ta da tabiat, şehirle çatışır mahiyettedir. Şehirler Dıranas'ın şiirlerinde apartmanları, dar sokakları ile tasvir edilir. Şehirler, sokaklarından seferberlik haberlerinin işitildiği, meydanında darağacının sallandığı; şiirin, aşkın, beklentilerin bittiği, suniliğin ve çirkinliğin göze battığı mekanlardır. Ümit Yaşar'a ithaf ettiği "Yağma"da, sanatçı, İstanbul'u şu dörtlükle anlatır:

"Bir songün hali, bir taş taş üstüne;

Hem mide, hem ruhta bir açlık, ejder

Örneği saldırmada dörtbir yöne;

Toz, duman, inilti, akıntılar, çöpler…" (Dıranas, 2001: 148).

Mısralar ekoeleştiri bağlamında oldukça anlamlıdır. Geçmiş güzelliklerini, estetik cephesini yitiren şehir âdeta yağmalanmakta; tarihi, doğası tamahkar kimselerce tahrip edilmektedir. "Beton mezarlara" dönüşen İstanbul, içinde "deccal"ın, arsız"ın hüküm sürdüğü, kötülüğün "farfara"sıyla dolmuş bir kente dönüşmüştür. İnsan yaşamından bile daha hızlı biçimde yok olmaktadır. Sanatçının kendi dönemindeki bozgunun sebebi olarak gördüğü "mide ve ruh açlığı", ekoeleştiri kapsamında bir nevi kapitalizm eleştirisi olarak değerlendirilebilir. Şehrin çöp ve duman altında kalması da zaten tüketim ve tahrip meselelerini düşündürür.

Düz yazıları da buradaki görüşlerini destekler. Özellikle şehrin yoğun bir trafik ve gürültü ile dolu olmasını içerler. Ona göre medeniyet gürültü demek değildir, sükunetin kendisi olmalıdır (Kırcı, 1988: 109).

Şehrin keşmekeşine mukabil tabiat şairi rahatlatır. Tek başına gökyüzü dahi ona umut verir. Dağlar, aşkın ve özgürlüğün egemen iklimidir. Yurt, Anadolu tabiatın kendisidir. "Step" şiirinde, yurt hatta kahramanlık fikrinin tabiatla, coğrafyayla nasıl iç içe geçtiği müşahede edilir:

"*Ey bir at üstünde doğduğum memleket,*
Oynadığım vadiler, geyikli ve sarp.
Kızıl bayrakların uçuştuğu serhat,
Davullar ve kafesinde çırpınan kalp!

Yaylının rüzgârlanıp duran örtüsü,
Karasız deniz gibi boş bir gökyüzü;
Bir uçtan öbür uca Yemen Türküsü,
Öten çıngırak, koşan atlar ve step…

Ah, sonsuz Anadolu'm, sen! Sen, sen, sen hep!" (Dıranas, 2001: 132).

2.2. Düzyazıları

Sanatçının düzyazıları, piyeslerinden ve gazetelerde çıkan makale ya da fıkralarından oluşur. Dıranas'ın tercüme ve adaptasyona dayalı tiyatro eserlerini, telif piyeslerinden ayrı tutmak ve onları makale kapsamına dâhil etmemek doğru olacaktır. Buna göre, onun bizzat kaleme aldığı iki piyesi vardır. *Gölgeler* ve *Çıkmaz* adlarını taşıyan bu piyeslerin yanında, bir de 1942'de basılan; ancak kapağındaki, konusunun başka bir yerden alındığı notu yüzünden, telif eser olup olmadığında tereddüt edilen *Üç Kahramanlar* adlı bir piyesi daha bulunur (Toprak, 2022: 156-159). Bu çalışma, sonradan sanatçının piyeslerinin toplu basımına katılmadığı için telif eserleri dışında tutulur.

Tiyatro ürünlerine odaklanılan bir makalede, *Üç Kahramanlar*'ın, Pour le drapeau adlı eserle ilişkili olduğu açıklanır. Bu araştırmada, *Gölgeler*'in de özgün bir eser olmadığı iddiası ortaya atılır ve bu piyesin Oscar Wilde'ın *Dorian Gray'in Portresi* ile yakınlığı, taklide varan benzerlikleri olduğu dile getirilir (Pekman, 2002: 12-27). Ne

var ki bunlar çalışmamızı etkileyecek bilgiler değildir; çünkü tiyatro eserleri, araştırma konumuza katkı sağlayacak özellikler içermez.

Piyeslerinin ekoeleştiri kapsamında ele alınmaya değer bir cephesi bulunmaz; zira bunların biri aile içi ilişkileri, diğeri ise arkadaşlık ilişkilerini işlemektedir. Temalarının ekoeleştiri ile ilgisi yoktur. Piyeslerdeki kelime dağarcığının tıpkı şiirlerinde olduğu gibi incelenmesi hâlinde de verimli sonuçlar alınamayacağı açıktır. Teme uygun düşecek bir üslubu tercih eden sanatçı, piyeslerinde tasvir ve benzetmelere mesafelidir. Konuşma ya da diyaloglarında yalın, somut ifadeler kullanır. Soruları, eksiltili söyleyişleri; kısa, basit cümleleri ile gündelik dil zaten şiirden oldukça uzak bir metin yapısı sunar. Konuyla ilgisini kurmak için ne kadar dikkatli okusak da *Gölgeler* piyesinde, ismi Yaşamatöreni olan delikanlıya, piyesin yaşlı kahramanı olan babanın, "Adınız, insana çiçek yağmurları, fıskiyeler, böcek şıkırtıları, sabah oluşları, üst üste doğan güneşleri ansıtıyor…"demesi dışında, ilgi çekecek bir nokta tespit edemedik (Dıranas, 1977: 106). Bunun da ufak bir benzetmenin ötesine geçmediği ve derin bir anlam taşımadığı söylenebilir.

Dıranas, muhtelif mecmualarda yazılar kaleme almıştır. 1949'dan 1962'ye kadar da günlük gazete yazıları sayesinde okurlarıyla buluşmuştur. Vatan, Ulus, Cumhuriyet gibi gazetelerde yazıları çıkmıştır. Bazı düzyazıları da terekesinde bulunmuştur. Bunlar sonradan bir araya getirilmiştir. Düzyazıları içinde gazete yazıları çok yer tutar. Bu yazıları ekoeleştiri bağlamında ele aldığımızda ise üç konuda yoğunlaşıldığını tespit ederiz.

Dıranas en çok ormanlar üzerine odaklanır. Tabiat içinde iken büründüğü ruh hâllerine değinir. Tabiatta duyduğu huzuru ve neşeyi anlattığı yazıları, yoğunluk bakımından ayrı bir küme meydana getirir. Son olaraksa, ekoeleştirinin siyasetle birleştiği konularda fikirler ileri sürdüğüne şahit oluruz.

Onda, ekoeleştiri açısından en başta değerlendirilecek olan konu, ormandır. Ormanların kıymeti, ormansızlaşma tehdidi, ormanların hukuk ve politika yoluyla korunması Dıranas'ın neredeyse sürekli düşünüp yazdığı hususlardır. Ormanlara olan ilgisinin, çocukluk yıllarından başladığını ve bu ilginin hassasiyete nasıl dönüştüğünü şu cümlelerinden anlarız:

> "*Ben ormanlar içinde bir köyde doğmuşum, büyük ormanlar ortasında. Sekiz dokuz yaşıma kadar her köylü çocuğu gibi sığırtmaçlık etmiş, yalınayak gezmiş tozmuş, sonra kaderin sevkiyle köyden ayrılıp şehre ve yaşı biraz geç de olsa ilkokula gitmiş bir köylüyüm. On yalından sonraki çocukluk, ilk gençlik, gençlik ve ilah… Beni ihtiyarlığa doğru götüren bütün yıllar ve yollar boyunca, hülyalarımda küçüklüğümün ormanlarını kurdum.*
>
> *Vakta ki yıllardan sonra tekrar köyüme, ormanlarıma dönmek imkân ve nasibi geldi, gittim ve… ormanlarımı yerinde bulamadım. Kökleri dahi kalmamacasına koca, uçsuz bucaksız ormanlarım tarla olmuşlar… Hayatımda duyduğum en büyük ıstıraplarımdan biri, yok olan ormanlarımın bana verdiği acı oldu. Bir daha yerine gelmeyecek olan bir şeyimi kaybetmiştim: Hayat ebediyen imkan bırakmayan 'ölüm'ün ta kendisiydi bu. Ev yanması değil: Yenisini yaparsınız. Servet kaybetmesi değil, tekrar kazanabilirsiniz, ne bileyim… Ananızın, babanızın, en sevdiğinizin ölümü.*

> *Hülasa: O zaman kafama vurdu orman. Ve o günden sonra orman davasının bu memleket için ne büyük, ne hayati bir mesele olduğunu ve hele okudukça, inceledikçe, daha derinden, ve daha dehşetle öğrendim.*
>
> *Benim köyüm denizde damla misalidir. Fakat bütün ormanlarımız, benim köyümün ormanlarına denk bir tempo ile yok olup gitmiş ve gitmektedirler. Şimdi biz ilk planda, kalanını kurtarma davasındayız.*" (Dıranas, 1994: 258-259)

Sanatçı, ormanların türlü sebeplerle yok oluşunu gündemde tutmaya uğraşır. Ormanlar tarla elde etmek, yangına kurban gitmek, özel işletmelerin sermayesine dönüşmek suretleriyle yıldan yıla hatta günden güne tükenmektedir. Hâlbuki ormanların kaybolması, bir ulus için ciddi bir tehdittir. Dıranas, bu durumun, düşman işgalinden bile daha beter sonuçlar içerdiğine kanidir; çünkü ormansızlaşma çok sayıda probleme yol açar. Kuraklaşma, sel baskını; doğa olayları kısmıdır. Yakacak bulamama, enerjiyle ilgili kısmıdır. Hastalığa ve sefalete neden oluşu da sosyolojik-sıhhî bir boyuttur. Milli servet kaybı, açlık, göç gibi köklü sorunların sebepleri olması, yazarın dikkat çektiği diğer hususlardır.

"Orman Davası = Yurt Müdafaası" başlıklı makalesinde, düşman istilası ile ormansızlaşmayı birbirine denk tuttuğu, hatta ormansızlaşmanın istiladan vahim olduğunu ifade ettiği görülür. "*Çünkü istila edilen bir vatanın istirdadı her zaman için mümkün ve mukadder iken, ormansızlaşmış bir Anadolu'yu çöllükten kurtarmanın yolu yordamı ebediyen yoktur*." der (Dıranas, 1994: 268). Sözleri tartışmaya açık olsa da bunu söylemesinin maksadı ve duyarlılığıyla ilgisi açıktır. Dıranas'ın orman bahis mevzu olduğunda, bu nevi sert ve spekülatif bir üslupla konuştuğuna sıkça rastlanır:

"*Keşki bu memlekette, bir ağaç keseceklerine bir adam öldürseler*.", "*Türkiye ormanları sahipsiz ve Allahsız kalmıştır*", "*Bir keçi 24 saatte yüz bine yakın fidan katleder*", "*On seneye yurtta orman kalmayacak*" gibi görüşleri hakikaten spekülatiftir (Dıranas, 1994: 107, 140, 170, 268). Bunları vicdanında hissettiği acı ve sorumluluk hisleriyle söylemiş olsa bile, bazen öfke ve karamsarlıktan dolayı aşırı hiddete kapılarak, maksadını epey zorlayan cümlelere yöneldiği müşahede edilir.

Orman tahribatı üstüne fikirlerini yazarken kalemi en keskin hâlini alır. "*İnsanlıktan ve vatandan nasibi olmayan bu namussuzları bütün insanlık hislerinden sıyrılıp kazığa oturturcasına işkenceler içinde öldürmenin vatan adına, sevabı vardır, tekrar ediyorum sevabı vardır"* ya da *"Şom bir ağız gibi haykırıyorum…Allah'ın gazabı yurdumuzu tufanlara boğacak ve bir daha yaşanmamak üzere Anadolu'yu çöl haline getirecektir.*" tarzındaki fetva ve kehanet çemberinde dolaşan bu ifadeleri, estetik ve etik açılardan tartışılabilir (Dıranas, 1994: 278-279). Bunları yazarken çok sinirlendiğini anlamak zor olmasa gerektir.

Yukarıdaki cümlelerin nakledilişinin amacı, Dıranas'ın orman konusunda ne denli katı ve tavizsiz bir anlayışa sahip olduğunu göstermektir. Eğilip bükülmeyen bir perspektifi vardır ve yazı hayatı boyunca, bu hiç değişmez.

Esasen oldukça nahif bir yazı tarzı olan Dıranas'ın melankolik, hatıralarda yaşayan, duygusal biri olduğunu düşündüren çok sayıda köşe yazısı bulunur. O, muhtelif konuları işlese de genellikle geçmiş arkadaşlıklardan, romantizmden, seyahat ve hafta sonu zevklerinden bahseder. Sanat, dostluk, nükteler, yaşamın evreleri konu repertuarında belli bir yer tutar. Dolayısıyla yaşama sevinci ve hoşgörüyle yüklü epey yazı kaleme almıştır.

Müsamahalı, kalender bir tonda yazılan bu yazılar, üslubu hakkında fikir verir. Dingin, mutedil bir ruh hâli ile gönül okşayan söyleyiş Dıranas'ın yazı karakteristiğinde tezahür eder. Ne var ki orman konusu açıldığında, üslubu eleştirel, hırçın bir vaziyet alır. Hele orman tahribatı söz konusu ise derhal asabi ve toleranssız birine dönüşür. Buna dair farklı örnekler vermek mümkündür. Üstteki alıntılar zaten üslubunda görülen bu radikal değişim hakkında az çok bilgi sunar.

Dıranas'ın orman meselesine dair hissettikleri, tabiat üzerine geliştirdiği bilinç hem tematik havzasına hem de üslubuna yansır. Çevreyi tanıma yeteneği ile coğrafi temel bilgilerin tam ve net olmasının önemli olduğunu düşünür. "*Bodur, seyrek, kırkılmış, devrilmiş bir yeşillik ve odun yığını"*na orman denmemesi gerektiği fikrindedir (Dıranas, 1994: 115). Orman vasfının ne olduğunu ve ona dokunan zararların çapını gün gün köşesinde anlatır.

Okurların bu doğrultudaki bilgi dağarcığını geliştirmeye yöneldiği gözlemlenir. Aydınlanmış ve duru zihinlerin, meseleyi idraki daha kolaydır. Örneğin yangınların verdiği zararın anlaşılması için ısrarla bu konuyu köşesine taşır. Hatta yurdun değişik beldelerinde çıkmış yangınlar hakkında dökümlü istatistik bilgileri sunar. 1942'den 1948'e dek, Türkiye'de, beş bini aşkın orman yangını çıktığını ve bu yangınların saat hesabıyla 90362 saat sürdüğünü yazar. Yılda 8860 saat olduğunu belirtir ve "*Türkiye ormanları 1942 yılından beri hiç fasılasız ve aşağı yukarı çift koldan olmak üzere, yanıp durmaktadır; gece ve gündüz.*" diyerek, kamuoyunu çarpıcı bir biçimde uyarır (Dıranas, 1994: 180). Bilgi verip ikna etmek için sayısal veriler aktarır:

> "*Bir hektarlık çam korusundan yılda ancak, ancak, bilimsel olarak sadece iki metre küp kereste alınabilirmiş. Çünkü bir çam ağacının yetişme ortalaması yüz, yüz elli yıldır. Yani kesilen her çam ağacının bıraktığı boşluk bir asırda dolar.*" (Dıranas, 1994: 225).

> "*…Ayancık ormanlarının fenni olarak, senede yüz elli bin metre küp değil, ancak otuz bin metre küp kereste vermeye takati vardır. Nitekim bu hesaba katılmadığı için, Zingal Şirketi zamanında Ayancık ormanlarının büyük bir kısmı, dipten doruğa kadar, korkunç bir katliama uğramıştır, ve belki de artık yerine getirilmesi imkânı yoktur."* (Dıranas, 1994: 231).

Dıranas, ormanların korunmasında, kanuni caydırıcılığın yetersiz olduğu kanaatindedir. Yaşanan olumsuzluklarda siyaset kurumunun rolüne değinir. 30 Temmuz 1949 tarihli "Cinayet" başlıklı yazısında, Bakır Dağlarında, "*bir metre küp çam kütüğü on beş liraya haraç mezat satılırken*" mesuliyet taşıyan kişilerin "*laf-ı güzaf*"la günü kurtarma peşinde olduklarından dem vurur. Kereste kaçakçılığından o ana dek görev yapan Tarım Bakanlarının suçlu olduğunu açıklar. Orman talanında idamın gerektiğini kararlı bir dille ifade eder (Dıranas, 1994: 108).

Siyasilerin görev ihmallerine dolaysız ve gayet sert tepkiler gösterir. Ayrıca yazdıklarından, kurumlara olan güveninin zedelendiği ortaya çıkar. "*Siz, Orman Genel Müdürlüğüne, Orman İşletmeleri'ne, Orman Koruma Teşkilatı'na, hülasa orman ve ağaçla ilgili bütün kurumlara, bugün için, birer süs diye bakınız.*" der (Dıranas, 1994: 141).

"Balta At, Orman Meydan" başlıklı yazıda, kurumların siyasetle yozlaştığını ve orman tahribatına göz yumduklarını dile getirir. Ona göre, orman idare amirlerinin; orman köylerine, geçimini orman ürünleri ile sağlayan köylülere, siyasetçilerin yönlendirmeleri ve baskıları ile yol vermesi, tahribatın önemli bir nedenidir. "*Birkaç yıl öncesine kadar, hissedilir bir titizlikle korunmasına çalışılan ormanlar, yazık ki bugün, Halk Partisi'nin iktidarda kalma telaşesinden, daha doğrusu, köylüye yaranma gayretlerinden, yüzüstü bırakılmıştır; hatta yukarıda işaret ettiğim gibi, el altından peşkeş bile çekilmektedir.*" cümlesi, ormanların siyasi menfaatlere kurban edildiği kanaatinde olduğuna delildir (Dıranas, 1994: 142). Zaten aynı yazıda, ormanların politika konusu olmaktan çıkarılmasını diler.

Dıranas'a göre, siyasi erk, ormanlar konusunda özensizdir ve iyi niyetle bağdaşmayacak tavırlar sergilemektedir. Devletin Almanya'dan aldığı bir kanunla ormanlara koruma çabasını tenkidi; 1950 seçimleri esnasında, iktidarın, ormanları oy için feda edebileceği görüşünde olduğunu söylemesi, tespitimizi teyit eden hususlardır.

Sanatçı, bu toprakların sosyal ve psikolojik koşullarını hesap etmeden, ithal veya eğreti kanunların yürürlüğe konulmasıyla ormanların korunamayacağına kanidir. Ormanların etrafında yaşam süren insanların geçim kaynağının orman olduğu unutulmamalı ve bu gerçek yadsınmamalıdır. İnsanımız, endüstrimiz ormanlardan elbette istifade edecektir ama bunun makul, ilmi, medeni koşullar ve kanunlar içerisinde gerçekleşmesi sağlanmalıdır. Belirttiği doğrultuda adım attığını düşündüğü Demokrat Parti'yi ise destekler. Halk Partisi'nin iktidarı devretmesinin ardından, Demokrat Parti'ye ormanlar hakkında bilgi verip, tavsiyelerini sıraladığı açık mektup tarzında yazılar kaleme alır. Hatta konuya vakıf kimselerin görüş ve mektuplarını da yayınladığı olur.

Dıranas, modern çağda ormanların bir de iktisadi cephesi olduğunu bilir. Ormanların ekonomik hacmi, o sahada iş yapan özel sektörün iştahını kabartmaktadır. Devlet işletmelerinin özelleştirilmesi mümkündür ancak bu iş, hızlı ve denetimden uzak olmamalıdır. Mamafih Dıranas, ormanların devletin elinden çıkmasına mesafelidir. En liberal ülkelerde dahi ormanların devletleştiğine dikkat çekmesi, boşuna değildir. Ne kadar zaafları olsa da devlet yine de kamu menfaatinin en büyük, en güçlü teminatıdır. Özelleştirmelerin orman istismarının önünü açacağından endişelidir. Ormanın ve ormancılığın devlet kontrolünde tutulmasına sıcak bakar.

Onun ormanlar konusunda en somut teklifleri getirdiği makalesinde, ilk madde olarak orman koruma kanunlarından sözü açtığı görülür. Ormanlara zarar verene, en ağır yaptırımların gelmesini ister:

"*…orman imha edenlerin karşılaşacakları ceza müeyyideleri gerekirse kan davasında ve taammüden katillerde olduğu gibi ölüme, sürgüne, müebbet hapse kadar ağırlaştırılmalıdır.*" (Dıranas, 1994: 266).

Halkın ve yetkililerin bilinç düzeyi yükseltilmelidir. Bu düzeyin yükseltilmesi için devlet özel bir bütçe tahsis etmeli; önce kendi personelini eğitmelidir. Afişler, broşürler bastırılmalıdır. Odun kömüründen vazgeçilmeli; ahşap yapıların inşası sınırlandırılmadır. Teklif ettiği en önemli madde ise iç iskân meselesinin, orman popülasyonuyla uyumlu biçimde halledilmesidir. Gelişigüzel yerleşimin, ormana zarar verecek iskânın önlenmesi şarttır. Ayrıca keçi gibi yaban hayvanlarının, yeşilin hâkim olduğu habitatı bozmasına mâni olmalıdır (Dıranas, 1994: 267).

Dıranas, doğrudan orman üzerine yazdığını tespit edebildiğimiz son köşe yazısında ise artık orman kaybına tahammülünün kalmadığını ifade eder. Bayramiç Ormanlarının yandığını öğrenince, "Şeamet" başlığını atıp, hışımla dolu bir yazı kaleme alır. Yurda felaketlerin peşpeşe uğradığından dem vurur. Yazı okunduğunda, görülür ki yangınlar yüzünden kederi ile öfkesi birbirini kovalamakta, kırıcı ve hazmı zor sözler sarfetmemek için kendini zor zapt etmektedir. Yine de "*Bu memlekette orman tahrip edenler, arta kalmış bir avuç ağacımızı kül edenler, bu vatanı düpedüz ve bir daha geri gelmemecesine satıyorlar. Bir numaralı vatan haini onlardır. Bu memleketin bir numaralı alçağı, bu memleketin derhal ve bila merhamet darağacına çekilecekleri onlardır. Leşleri önünde vicdan huzuru, neşe, saadet duyulacak tek köpek leşi onlardır.*" demekten kendini alıkoyamaz (Dıranas, 1994: 278). Orman hassasiyetinin, ruh hâlini ve üslubunu nasıl etkilediğinin altı bir kez daha çizilmelidir.

Sanatçının düzyazılarında, müstakil bir konu olarak boy gösteren ormanların dışında, tabiat kavramı etrafında söyledikleri, ayrı bir küme teşkil eder. Bu yazılar da kendi içerisinde gruplara ayrılabilir. Örneğin, "Bahar Bayramı", "Bahar Havaları", "Akasya", "Tükenen Av Hayvanlarımız", "Dağlar", "Doğa-İnsan-Tanrı" başlıklı köşe yazıları, münhasıran tabiata ayrılmıştır. Dolayısıyla bu fıkralar, ekosentrik (çevre merkezli) bağlamda değerlendirilmesi gereken yazılardır.

Ayrıca, tabiatı bir anı yahut bir başka konu vesilesiyle dile getirdiği; yani tamamen tabiata hasredilmeyen; ancak tabiatın, temin bir parçası olduğu yazıları da mevcuttur. Bunlardan, tabiatla hemdem bir sanatçı portresi çıkar. Mesela "Taksi ve Bahar", "Bursa", "İthaf", "Güneş Batarken", "Fırtına İçinde Fırtına", "Nereden Gelir, Nereye Gidersin?", "Yağmur", "Bahar Anketi", "Deniz ve Hayal", "Akşam Yarenliği"; sanatçıdaki tabiat duyarlılığına işaret eden fıkra yazıları arasında sayılabilir. İlgili yazıları ise eko-psikoloji bağlamında ele almak mümkündür. Tabiatta iken hissedilen duygular, tabiatın verdiği düşünceler; kısacası Dıranas'ın ruh ve düşünce dünyasında tabiatın meydana getirdiği etki, bu yazılarda gözlemlenebilmektedir. Yine aksi istikamette, tabiattan ayrı düşmenin oluşturduğu kasvet, mekanik yaşamın gerilimi ve huzursuzluğu bu yazıları, eko-psikolojik örüntüler olarak değerlendirmeye yaramaktadır.

O, zamanı ve varlığı tabiatın içindeyken güçlü bir şekilde hisseder. Tabiat, Dıranas'ı hiçliğe, benliğine ve Tanrı'yla olan bağına yoğunlaştırır. "*İnsan açık denizin karşısında Allah'ı çok düşünüyor. Bende hep böyle olur. Bir de Ağrı Dağı'nın karşısında bu yalnızlığı ve bu Allah yakınlığını duymuştum.*" demesi, bunun kanıtıdır (Dıranas, 1994: 117).

Batan güneş, gece, uzayıp giden deniz, gökyüzü, yağmur, bitkiler; sanatçıyı sonsuzluk, hayat, insanlık, kâinat, ölüm, sevgi, Tanrı konuları üstünde düşünmeye sevk eder. Sözgelimi geceyi, ölümle doğum arasındaki boşluk olarak niteler. Çocuklar, doğan; ölenler batan güneşi andırır. Deniz, bilhassa geceleri uçsuz bucaksız uzanışıyla, vahşi bir hayvanı hatıra getirir ve karanlık içindeki ıssızlığıyla yazarı ürpertir. Yağmur(suzluk), ölüm ve dirim döngüsünün sembolüdür. Dağlar, onun için tefekkürün mekanıdır. İnsanoğlu "hep"liği ve "hiç"liği doğayla baş başa iken anlar. Sonsuzluk, fanilik hisleri ile Tanrı fikri, Dıranas'ta, tabiatla birlikteyken temayüz eder. Konuya

odaklanılan bir çalışmada, onun, "Yaratıcı'yı metafizik bir çaba ve krizle değil, tabiattan mülhem bir duyguyla bulmaya çalış"tığı dile getirilir (Namlı, 2022: 30).

Sanatçıya göre, tabiattan uzak kalmak, bir çeşit ıstıraptır. Şehirlerde doğal yaşamdan yalıtılmış biçimde sürülen ömürler, hayatın manasını ve saadetini kavrayamamaya neden olur. Mutluluk, tabiattadır çünkü şehrin kaotik yapısına nazaran saf, dejenere olmamış hâliyle tabiat, doğallık ve sükûnet sunar. Asude bir yalınlık, kendine özgü görkem ve huzurla ruhları yatıştırır. İnsanı benliğine, özüne döndürür. İç dünyaya yönelişi, duyguda ve düşüncede derinleşmeyi artırır. Bundan ötürü Dıranas'ın yüzünü sık sık tabiata çevirdiğini müşahede ederiz.

O, tıpkı şiirlerinde olduğu gibi düzyazılarında da tabiattan alınan unsurları tanımlama ve betimlemelerini süslemek için kullanır. Şiirlerinde sevdiklerini tabiattan seçtiği imgelerle nasıl tasvir ediyorsa, düzyazılarında da aynı yönteme müracaat eder. Atatürk'ü denizle, güneşle, yıldızla imler. Benzetmelerini güçlü kılmak için yine aynı kaynağa yönelir. "*Bu sözler beni silkelenen bir dut ağacı hâline getiriyordu*" yahut "*saadet, bir salkım üzümden başka bir şey değildir*" diye yazar (Dıranas, 1994: 20-22). Ağaç, bitki isimleri, tabiat olayları, gök cisimleri, hayvanlar, çiçek türleri, coğrafya; özetle ekolojik bir muhayyile ve kelime kadrosu üslubunun ayrılmaz bir yanını oluşturur.

İnsanın kuşlar, sular ve otlarla bir bütün meydana getirdiği görüşü kayda değerdir (Dıranas, 1994: 40). Bu görüş, ekoeleştirideki derin ekoloji yaklaşımıyla doğrudan bağlantı kurulabilecek niteliktedir. Derin ekoloji, insanın evrenin hâkimi değil; evrenin bir parçası olduğu tezini ileri sürer. Tüm yaşam formlarına saygı duyan ve insanın tabiata aşırı müdahalesiyle doğal dengenin yitirildiğini bildiren bu yaklaşım, ekolojiyi zedeleyen ekonomi temelli politikaların değişmesini öngörür. Kendi başına bırakılırsa tabiatın kendini tazeleyebileceğinden, yaralarını iyileştirebileceğinden bahseder (Ayaz, 2014: 280-281). Esasen bunlar Dıranas'ın da eserlerinde var olan fikrî nüvelerdir. Dıranas da gerek insan elinden çıkan kazalar gerekse modernleşme vasıtasıyla tabiatın zarar gördüğünü belirtir. İnsan eseri olan şehirlerin plansızca yayılmasını eleştirir. Özellikle ormanların insan kaynaklı aşırı müdahaleye maruz kaldığını savunur. Ormanların, mümkünse, yarım asır boyunca ekonomik istihdam yönüyle ele alınmamasını diler. Neticede insanoğlu, yaşadığı ortamın koşullarından bağımsız değildir. Ağacın tükenişi, onun da tükenişidir. Doğal kaynakların tahribatı, onun da hayatının tahribatı manasına gelmektedir. Derin ekolojideki, insanın, tabiatın efendisi değil; kâinatın paydaşı olduğu görüşünün tezahürünü, Dıranas'ın yazdıklarında bulabilmekteyiz.

Yukarıdaki tespite ek olarak, sanatçının tabiata bir de Yaratıcı boyutunu kattığını söylemeliyiz. Dıranas'ın perspektifinde, ekoeleştirinin ana prensiplerinden olan, tabiat ve insanın kopmaz bir bütün olduğu yaklaşımı, Tanrı'nın da formül içine alınmasıyla genişler. "*Mutluluğun doğa, insan, Tanrı üçgeni içinde tutuklu olduğunu, gerçeğin bu sonsuz üçgen içindeki uyumda bulunacağı düşüncesini hiçbir zaman*" bırakmadığını açıklar (Dıranas, 1994: 501). Dıranas'ın konsepti, tabiatla sağlıklı bir dinamizm içeren bütünleşme için anahtar olabilecek bir dizge veya öneri olarak okunabilir. Batı kökenli bir eğilim olan ekoeleştirinin, kendi kültür dünyamızın bu nevi fikir, kurgu ya da savlarıyla yeniden biçimlendirilmesi olasıdır.

Sanatçının düzyazılarını kuram bağlamında değerlendirirken, yoğunlaştığı üçüncü konunun, ekoleştirinin siyasal tarafıyla ilgili olduğunu görürüz. Nüfus artışı, üretim ilişkileri, insan hakları, göçmenlik ve iskân meselesi gibi

ekoeleştirinin merceği altına aldığı güncel politik sorunlara, Dıranas da yazılarında yer vermiştir. Bunlara, çocuk haklarından ulaşım problemlerine dek bir dizi başka sorunu da ilave edebiliriz.

Ekoeleştirinin bir şubesi veya janrı sayılabilecek derin ekoloji, nüfus artışının ekosferle orantılı olması gerektiğini öne sürer. Yeryüzünün yaşam içeren bölgeleri ile insan sayısı arasında uyum gözetir. Biyosferle popülasyon orantısız olamaz. Aksi takdirde doğal denge bozulacaktır. Ekoeleştiri sahasında kalem oynatan bazı uzmanlar ise bu görüşün yanıltıcı olduğu kanaatindedir. Siyasi baskı odağı olan bazı ülkelerin, nüfus ve ekoloji bağlamında, bu görüşleri idealize edip dayattığı fikrindedir. Makalenin ilk kısımlarında bu polemiğe değinildiğinden ayrıntıya girilmeyecektir.

Dıranas'ın "Nüfus Meselesi" başlıklı makalesinde, Türk milletinin genç nüfusunun istenilen düzeyde olmadığı belirtilir. Son istatistiklere göre Türkiye'nin nüfus artışının binde sekiz olduğunu bildiren yazar, Profesör Eckstein'in etüdünü baz alarak ilgi uyandıran sözler sarf eder. Örneklem ve evren tablosuna göre köylerdeki yaş piramidine bakılırsa, bir milyon çocuktan yedi yüz elli bininin çeşitli sebeplerle hayatını kaybettiği sonucu çıkmaktadır (Dıranas, 1994: 51). Sağlığa ve teşkilatlanmaya gösterilecek özenle, bu rakamları aşağı çekmenin mümkün olduğunu söyler. Ayrıca nüfus, üretim ve refah artış hızını tespit eden bir faktör olduğundan önemlidir. O, ülkedeki çocukların sağlık, öğrenim, istihdam koşullarının iyileştirilmesi için de alınacak tedbirleri sıralar. Yorum ve tekliflerinin politik cepheleri ve toplumsal ekolojiyle bağı bulunur.

Ekoeleştiri kalkınma, sosyal adalet, sınıf kavramı üstünde durur. Hakların iadesindeki gecikmeler, eşitsizlikler, insani problemlere neden olur. Ekoeleştirinin adaletle ve sosyal düzenle ilgili kritikleri, sağlam bir toplum ve kültür yapısı elde etmek içindir. Bu doğrultuda Dıranas'ın grevler, karaborsacılık, köylerin gelişemeyişi, şehirlerin türlü sorunlarla dolu oluşu üstüne yazdıkları anlamlıdır.

"İnsanlarını Yiyen Şehir", "Dünya da Bir 'Canlıdır' ", "Tren Seferleri Durdu", "Müteferrik Notlar", "Eski Ankara", "Edirne'ye İmdat" fıkraları ve "İstanbul'dan Notlar" başlığıyla yazdığı seri; o günün aktüelini aktarmakla beraber, hâlen önemi kaybetmeyen tespitlerle yüklüdür. Şehir planlamacılığının iyi yapılamayışıyla bozulan tarihi ve tabii doku, yitirilen estetik, gecekondulaşma, tertipsiz ve yoğun apartmanlaşmayla gelen can sıkıcı ve boğucu atmosfer, büyükşehirleri hedefleyen göç dalgaları, insan silolarına dönen metropollerde ilişkilerin yozlaşması ve nihayetinde geleceğe dair ümitlerin zayıflaması Dıranas'ın bugün dahi güncelliğini koruyan konuları olmuştur. Ele aldığı meselelerin bazılarında tenkit kadar çözüme de odaklanır. "Göçmenlere Yardım İçin Akla Gelen Düşünceler", "Çocuk Davamız", "En Büyük Kayıp" başlıklı yazıları örnek olarak verilebilir.

Dıranas'ın evrensel ekolojik problemleri işlediği yazıları da mevcuttur. Kırklı, ellili yıllarda, köylerdeki DDT kirliliğinden bahsetmesi, İkinci Dünya Savaşı esnasında nükleer bombayla insanlığın dünyanın sonunu hazırladığını söylemesi, Kore Harbi'ne verdiği tepki küresel konularla insanlığın geleceği arasında kurduğu ilişkiye dikkat çeker.

SONUÇ

Bu makalede, Ahmet Muhip Dıranas'ın tüm eserleri araştırma evreni kabul edilmiştir. Şiir ve düzyazılarında tabiatla ilgili unsurlar bulunmuş, ekoloji kapsamında sayılabilecek görüş ve teklifleri ele alınmıştır. Sergilenen çaba ilk etapta, sanatçının eserlerindeki ekolojik envanteri ortaya koyar. Tespitlerin sıralanması ise bu tip araştırmaların en sıradan işlevidir. Mamafih ekoeleştiri çalışmalarının ilk adımı, işte bu tespit faaliyetleri ile başlar. Edebiyatta doğanın rolünün belirlenmesi, onunla ilgili motiflerin kullanım biçimleri, çevreye olan ilgi ve dikkatin yoğunluğu vs. kısacası edebî pratiğin ekolojiyle teması ve yoğrulması ekoeleştirinin araştırma çerçevesini oluşturur. Araştırma çerçevesi kapsamında elde edilen bilgiler, kuramın zeminini teşkil edecek veri tabanını meydana getireceğinden mühimdir. Türk edebiyatının bu yöndeki verimli çalışmalara her zaman ihtiyacı vardır.

Araştırmanın ikinci aşamasında ise sıradan bir sayım-döküm faaliyetinin ötesine geçilmeye çalışılmıştır. Sanatçının eserlerinde edebî yönelim olarak ekoeleştirel mihverin nasıl oluştuğu, konuya odaklanan kümelenmeler, ekolojik unsurların tezahür sıklığıyla sanatçının tabiatı yorumlayış tarzı arasındaki ilişki, tabiata dair tutumlara verdiği tepkiler, bu doğrultuda hassasiyeti ile üslubu arasındaki bağ üstünde durulan hususlar olmuştur. Ekoeleştirinin çemberine aldığı sosyal konulardaki değini, izah ve yaklaşımları da mühimdir; zira bu vesileyle şahsi perspektifi hakkında net bir hüküm vermek mümkün olmaktadır. Dile getirilenler, aynı zamanda, Dıranas'ın Türk edebiyatındaki diğer şair ve yazarlardan nispeten farklılık arz ettiği noktalar olarak değerlendirilebilir.

Ekolojik retorik, edebiyat eksenli ekoeleştiri makalelerine özgünlük ve yenilik kazandıran asıl hususdur. Bu retoriğin oluşumunda bir sanatçının nelerden bahsettiği, neler önerdiği, neyi reddettiği, tenkit gerekçeleri, yaslandığı fikrî-ilmî-vicdani dayanak noktaları önemlidir. Makalenin son aşaması ve nihai amacı olarak gördüğümüz bu plana göre, Dıranas'ın ekolojik retoriğe katkısı, alana nitelik kazandıracak esas meseledir.

O, öncelikle fiziki çevre betimlemeleri, pastoral anlatıları tercihi, doğal yaşamı kendine konu edinmesi itibarıyla biyomerkezci bir bakış açısına sahiptir. Bitki çeşitliliğinden yaban hayvanlarına, ormanlardan doğa olaylarına bir ekosistemi işler. Dıranas'ın sağlığında bu nevi tematik yönelişe -Türk edebiyatı özelinde- henüz ekoeleştiri perspektifinden yaklaşılmamaktaydı. Oysa sanatçının yazdıklarına bakıldığında, eserlerinde ekolojiyle alakalı çok fazla unsur vardır ve bunlar bir bilincin yansımasıdır.

Onun bir köy çocuğu olması, ilk yetişme evresinin tabiat içerisinde geçmesi, yine tabiatla baş başa geçen Ağrı'daki askerlik dönemi bu bilincin ve onunla uyumlu bir psikolojinin gelişiminin kökenleridir.

Yaşadığı ortam faktörünün dışında, ayrıca, çevre konularına merakı, o dönem henüz adına "ekolojik kültür" denilmese de bu doğrultudaki ilgisi ve okumaları onu hep beslemiştir. Müstakil bir inceleme konusu olmuş "orman davası" mihraklı yazıları, ekosentrik metinler kaleme aldığının ilk ve en güçlü ispatıdır. Var olan toplumla; tabiatla ahenk içerisinde yaşamaya gayret eden, ideal özelliklere sahip toplum arasındaki farklara değinmesi, Dıranas'ın metinlerindeki ekosentrizmin bir başka delilidir.

Gazete haberlerinden seyahatlerine, anılarından kendisine gelen mektuplara dek ekolojiyle ilgisi kurulabilecek her türlü haber, yorum ve bilgiyi önemser; görüşlerini okuyucuları ile paylaşır. Canlıların kendileri ve çevreleriyle olan ilişkileri, kalemini harekete geçiren güç olur. Bazen de kaygılarının nedenine dönüşür ve onu, bu konularda yazmaya teşvik eder.

Ekoeleştirinin odağında olması gereken, kaynakların talanı, kontrolsüz büyüme, adaletsizlik gibi konuları sanatçı değişik vesilelerle işler. Bu da tabiat haricindeki ekoeleştirel konulara eğildiğini gösterir. Günümüzde, gıdalardaki katkı maddelerinden haşere ilaçlarına, okyanuslarda yapılan nükleer denemelerden küresel ısınmaya, insan haklarından lokal kalkınma projeksiyonlarına kadar çok geniş bir ekolojik repertuar söz konusudur. Bizim edebiyatımızda, bunlara dair değini, tepki, alternatif önerimi görmek yaygın bir durum değildir. Hâlbuki yukarıda kaydedildiği üzere daha kırklı, elli yıllarda Dıranas'ın DDT'den nükleere, köy kalkınmasından Kore Harbi'ne, göçlerden iskân meselesine kadar bugünün dahi aktüeli olan konuları irdelediği müşahede edilir. Geçmiş metinlerde bu tarz bir dikkate denk gelmek, ekolojiyi bu denli merkeze alan sanatçılara rastlamak sıkça karşılaşılacak bir husus değildir. Dıranas'ın otuzların sonlarından itibaren başlayan bir yazı hayatı olduğu düşünülecek olursa, yazdıkları itibarıyla devri içinde çevre sorunlarına çok erken uyanmış bir aydın olduğu anlaşılır. Kendi dönemi içinde ekosfere sergilediği duyarlılık bakımından müstesna bir mevkii vardır.

Ekoeleştirinin politikayla kesiştiği noktalarda da hassasiyetini çekinmeden dile getiren bir yazar olarak, siyaset kurumuna sözlerini esirgemez. En çok da sorumluluk makamında olanların ormanlar konusundaki tavrını açık bir dille eleştirir. Orman tahribatını dert edinmemelerini üzüntüyle karşılar ancak kederini belirtmekle yetinmez. Onları itham eder. Kaçakçı ve kundakçıların ormanlara verdiği zarardan daha büyüğünü, politik hataların verdiği kanaatindedir.

Yazıları kronolojik olarak okunduğunda 1949-1950 yılları arasında, orman temalı yazılarının iyice arttığı görülür. Bunlardaki politik gönderiler 1950'ye doğru artar. CHP'nin ormanları seçim mevzusu olarak gördüğünü söylemesi, ormanlar konusundaki mevcut uygulamaları tenkidi, DP'ye tavsiyelerde bulunması dikkate değerdir. Ormanların ihyasının siyaset eliyle olacağını düşündüğü, yazılarındaki mesajlardan ve bu yazıların zamanlamasından saptanır. Belirtilen dönemde orman konusunu daha çok işlemesi, yaklaşan 1950 genel seçimleri ile alakalıdır. Politikanın bu konuyla ilgilenmesini ister. Seçimin hemen ardından yine kaygı ve taleplerini dile getirdiği gözlemlenir. Siyasetin orman meselesini öncelikli olarak gündemine alması için gayret sarf eder. Bu da salt edebiyatın ötesinde bir ekoeleştiri pratiğidir.

Ormanların önemi hakkında yazmaktan usanmayışı, sebatı mühimdir. Ormanlara karşı işlenen suçları cinayetle eşdeğer görür. Hassasiyetini anlatmak için başvurduğu argümanların bazen makul sınırları zorladığı da olur. Ormansızlaşma tehdidinin anlaşılması için yurdun "beş on seneye Asya bozkırına dönüşeceği" iddiası veya ağacın hammadde olmaktan çıkarılması teklifi ifrata kaçar görüşlerdir. Dıranas bir yerde, ormanların elli sene müddetle endüstriyel olarak kullanılmamasını teklif eder ki bunu ancak şairane romantizmiyle telif etmek mümkündür. Gerek o devirde gerekse şimdi olsun fizikî, sınai koşulların, çağın ve ülke gerçeklerinin buna imkân

tanımayacağı açıktır. Bunun yerine sıhhatli bir planlama fikri öne sürmesi hem ekosistem hem de ekonomi açısından daha rantabl bir strateji ve değerlendirme olurdu.

Dıranas'ın tabiat, özellikle orman odaklı düzyazıları henüz başlığından itibaren çevre bilinci aşılayan yazılardır. Sadece düzyazıları elden geçirilse dahi orman kayıplarının geçmişten günümüze doğru güvenilir bir ekolojik risk haritasını çıkartmak olasıdır; çünkü gerçek vakaları, yangınları, suistimalleri, belgelenebilir ihmalleri kayda geçirmiştir.

O, ekoeleştiri kuramının Türkiye'deki edebî alt yapısına şiirleri ve düzyazıları ile hizmet eder. Tabiatın şiirindeki temsil değeri çok yüksektir ve bu husus, diğer pek çok sanatçıdan onu ayırt eden bir vasıftır. Tabiat onun üslubunun ayrılmaz bir parçasıdır. Sevgili, aşk, hayat dile getirilirken tabiat ve ondan mülhem motifler üslubunu besler. Yazdıklarında ekosentrik bir perspektif olduğu kesindir. Hislerini ifade ederken de eko-psikoloji devreye girer. Tabiatın kendisini, insanlığı iyileştirebileceğini söyler. Ne var ki Türk toplumunun içinde yaşadığı tabii ortamla bir ahenk oluşturduğuna inancı zayıftır. Bu doğrultudaki ümit ve arzularını yazar.

Ahmet Muhip Dıranas, Türk edebiyatında ekoeleştiri söz konusu edildiği vakit, ismi göz ardı edilemeyecek bir sanatçıdır. Sadece tabiat merkezli düz bir mantık da yürütmemiştir. Biyolojik çeşitliliğin kaybı, endüstriyel üretimin çevreye olan etkisi kadar atıklar, gürültü, demografik değişim ve hareketler, savaşın insanlık üstündeki etkisi, köy kent karşılaştırması ve kalkınma dengesizlikleri, nüfus artış hızı ve bunun ekonomiyle bağı, sosyokültürel değerler gibi konular da yazdıklarında yer alır.

Şehirleşmenin yol açtığı olumsuzluklar, şehrin insanları getirdiği vaziyet bugün hâlâ ekoleştirinin popüler bir konusu iken Dıranas bunu, günümüzden yetmiş sene önce işlemiştir. "Kurnaz kentli", "saf köylü" tamlamaları, "Baltanın ormanı yiyişi gibi, şehir köyü, şehirli de köylüyü yiyor." saptaması, "İşte bozulmamış, tarihsel, toprakçıl köylü ile, aracı, temelsiz ve bezirgân kentli" deyişi şehre ve modern metropollerdeki bireylerin pragmatizmine tepki duyduğunu; tabiatla barışık olan köye ve köylüye ise sempati beslediğini gösterir.

Yazılarının satır aralarında, sosyoekonomik dengenin yitirilişine ve toplumsal tabakaların istikrarsız gelişimine dikkat çekmek isteğini belli eder. Bahsettiği konuların yarın başka problemleri doğuracağına dair fikirler taşıdığı sezilmektedir.

Türk edebiyatında Cevat Şakir Kabaağaçlı, Sait Faik, Yaşar Kemal gibi tabiatı kendisine mesele edinmiş, tem ve motif olarak ondan yararlanmış sanatçılar bulunmaktadır. Bunlardan birisi de Ahmet Muhip Dıranas'tır. Mamafih Dıranas'ın tematik havzası, kelime kadrosu, üslubu, perspektifi tabiatın onun nezdinde edebî malzemenin ötesine taştığının ispatıdır. Onun için ağaç, şiirde bir güzellik motifi olsa da hakikatte, hayati bir değerdir. Türk edebiyatında bilhassa orman konusunda bu kadar haşin, sarsıcı ve ödünsüz tavır koyup görüşlerini de aynı derecede net yazan bir başka yazarın bulunamayacağı kanaatindeyiz. Yukarıdan itibaren kaydedilen yönleri ile Dıranas'ın, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nda çevre bilinci oluşturan ve kamuoyunu düşündüren tespitleri ile de çevre felsefesi geliştirmeye yardım eden bir yazar olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Ayaz, Hüseyin (2012). "Dıranas Şiirine Çevreci Bir Yaklaşım", İstanbul: *TUDOK Bildiriler Kitabı* (421-428).
Ayaz, Hüseyin (2014). "Çevreci Eleştiri Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *TEKE*, (3/1): 278-292.

Bookchin, Murray (2017). *Ekolojik Bir Topluma Doğru*, (Çev.: Abdullah Yılmaz), İstanbul: Sümer Yay.

Demos, T. J. (2022). "Sürdürülebilirlik Politikası: Çağdaş Sanat ve Ekoloji", *Sanat ve Ekoloji*, (Hzl. : Eda Sezgin). İstanbul: İletişim Yay. (19-67)

Dıranas, Ahmet Muhip (1977). *Oyunlar,* Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

Dıranas, Ahmet Muhip (1994). *Yazılar*, İstanbul: Adam Yay.

Dıranas, Ahmet Muhip (2001). *Şiirler*, İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Durukoğlu, Salim – Doyumgaç, İbrahim (2017). "Ahmet Muhip Dıranas'ın Şiirlerine Yansıyan Değerler", *AKRA* 11: 163-178.

Garrard, Greg (2016). *Ekoeleştiri*, (Çev.: Ertuğrul Genç) İstanbul: Kolektif Kitap.

Hazer, Gülsemin (2014). "Ontolojik Tahlil Metoduyla Ahmet Muhip Dıranas'ın 'Yaşarken' Şiirinin İncelenmesi", *Akademik Bakış Dergisi*, 41: 1-13.

Kaplan, Mehmet (2004). *Şiir Tahlilleri 2 - Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*, İstanbul: Dergâh Yay.

Karaca, Nesrin (2020). "Türk Şiirinin İki Zirvesi: Ahmet Muhip Dıranas ve Bahattin Karakoç'tan Türkiye'nin Zirvesi Ağrı Dağı'na Sesleniş", *UJHC*, (2/2): 169-193.

Kırcı, Mustafa (1988). *Ahmet Muhip Dıranas'ın Fikir ve His Dünyası*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi.

Kışlalıoğlu, Mine-Berkes, Niyazi (2020). *Çevre ve Ekoloji*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Namlı, Taner (2022). *Tabiatın Şarkısı, Hafızanın Şiiri – Ahmet Muhip Dıranas*, Ankara: Sonçağ Akademi.

Opperman, Serpil (2012). "Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat Çalışmalarının Dünü ve Bugünü", *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*, (Ed.: Serpil Opperman) Ankara: Phoenix Yay. (9-59)

Sarıkaya, Dilek Bulut (2012). "Gılgamış Destanı'na Ekoeleştirel Bakış". *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*, (Ed.: Serpil Opperman) Ankara: Phoenix Yay. (93-129)

Pekman, Yavuz (2002). "Ahmet Muhip Dıranas'ın Sahnesine Günümüzden Bir Bakış", *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Dergisi*, (1): 12-27.

Toprak, Sefa (2022). "Şairin Sahneye Vuran Gölgesi: Ahmet Muhip Dıranas Tiyatrosu Üzerine", *TURAS*, (3/1): 156-159.
Yivli, Oktay (2005). *Ahmet Muhip Dıranas'ın Şiiri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi.